

Remissvar till slutbetänkandet "Som om vi aldrig funnits - exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset" (SOU 2023:68)

Till Kulturdepartementet
Ku2023/01197

Sammanfattning

Vi har läst kommissionens slutbetänkande främst ur perspektivet förlust av språk och kulturarv. Vi finner det mycket väl beskrivet hur assimilering- och exkluderingspolitiken under lång tid har skapat en situation som kan beskrivas som ett svart hål av "skamkänslor, tystnadskultur och rotlöshet". Många i minoriteten känner i stora delar inte till sin historia, sitt språk och sitt kulturarv. Inte heller hur den statliga politiken skapat sår samt brist på självkänsla och stolthet på individuell nivå. Detta är något som Tornedalsteatern genom sin kontakt med publik och medarbetare ständigt får bekräftelse på. Vår verksamhet genomförs tillsammans med teaterintresserade personer i alla åldrar både på amatörnivå och professionell nivå. Med denna breda verksamhetsbas kan teatern vara ett viktigt verktyg i en försoningsprocess.

Alla förslag som kommissionen lägger med avseende på utökade resurser till kultur i olika former anser vi vara helt nödvändiga. Under förutsättning att medel tillförs så kan vår verksamhet bli rikstäckande och därmed också ett viktigt verktyg i en kommande försoningsprocess.

Kapitel 4 Minoritetens historia i ett längre perspektiv

I det här kapitlet redovisas forskning om hur folk i de norra delarna av Sverige, Norge och Finland rört sig över tid samt deras sannolika samexisterande som nomader och bofasta. Det framstår som självklart för oss att Tornedalingar, kväner och lantalaiset har befunnit sig i dessa delar av Norden under mycket lång tid. Kommissionen påpekar att frågan om huruvida Tornedalingar, kväner och lantalaiset ska benämnas urfolk eller inte, kräver en egen utredning. Under tiden önskar vi att staten visar att det lagstadgade skyddet för att nationella minoriteter ska kunna främja sitt språk och utveckla sin kultur tas på allvar genom att tillföra ökade medel för vårt fortsatta arbete. Vi menar att det är rimligt att Tornedalsteatern hamnar på liknande nivå som Giron sámi teáhter när det gäller statlig finansiering.

Kapitel 6 Assimileringspolitikens konsekvenser för språket, kulturen och identiteten

De känslor av skam, rotlöshet och mindervärdighet som beskrivs i det här kapitlet och som djupt präglar minoriteten är omständigheter Tornedalsteatern hela tiden konfronteras med. Att många inte förstår meänkieli är en problematik som diskuteras vid varje ny uppsättning. På vilket sätt ska vi främja språket utan att exkludera vare sig meänkielitalande eller svensktalande? Vi hittar olika vägar framåt och har under årens lopp bidragit till ett ökat intresse för att återta språket och en stolthet över att vara tornedaling. Som scenkonstinstitution kan vi också välja att iscensätta berättelser om och av människor som har djupt personliga upplevelser av att vara exkluderad och känna sig osynliggjord. Men allt är inte elände! Mycket av scenkonstens uppgift är att lyfta fram det starka, och fantastiska i kulturarvet, som också kan berika hela Sverige – om den får möjlighet!

Kapitel 14 Förslag på insatser för försoning och upprättelse

14.6.3 Stöd till etablerandet av ett huvudmuseum

14.6.4 Stöd till etablerandet av ett informationscentrum

Vi ser att inrättandet av ett museum och ett informationscentrum är välbehövligt. Det skulle också innebära att teatern får fler institutioner att samverka med vilket sannolikt skulle leda till ökade synergieffekter både kunskapsmässigt och ekonomiskt för samtliga organisationer.

14.6.5 Utökat uppdrag till Forum för levande historia

Här vill vi påpeka att även scenkonsten har ypperliga möjligheter att synliggöra och sprida information om minoritetens historia i skolor. Faktum är att vi redan i produktionerna "Hasse och Helmi" under åren 2020–2023, turnerat i skolor med bl.a berättelsen om vad som hände när "Språket förbjöds" och "När gränsen drogs 1809". "Hasse och Helmi" visades främst för lågstadieelever och några guldkorn ur pjäserna har filmatiserats och visats via UtbildningsRadion. Kanske kan en samverkan med Forum för levande historia bidra till att teatern får utökade möjligheter att satsa på den typen av produktioner.

14.6.6 Utökat organisationsbidrag

Vi kan inte nog understryka vikten av utökade medel för minoritetens möjligheter att uttrycka och utveckla sin kultur. Som kommissionen föreslår bör de vara långsiktiga och tillräckliga. Teater och musik kan vara en oumbärlig källa till språkets revitalisering. Att som utflyttad tornedaling, i t.ex. Stockholm, få ta del av musiken och berättelserna i en teaterföreställning, skapar en känsla av samhörighet trots att minoriteten är så geografiskt utspridd. Om Tornedalsteatern ska kunna arbeta med både barn och ungdomar, för vuxna,

med ideella, på turné, i en verksamhet som upplevs kontinuerlig, då krävs en helt annan finansiering än idag.

14.6.7 Utökat utbud och förhöjd kvalitet inom public service

Tornedalsteatern välkomnar en sådan utveckling och ser ytterligare möjligheter att samverka kring både kompetens och kvalitet.

14.8.4 Förstärka möjligheterna att lära sig meänkieli i kombination med de kulturella och kreativa näringarna

Att få berätta och sjunga på sitt språk och att få lära sig språket är bärande delar i amatörteatern. Tornedalsteatern har sedan länge producerat föreställningar i samarbete med amatörskådespelare i ett flertal kommuner i Norrbotten. Det kommer vi att fortsätta med. Vi ser fram emot att den här delen av vår verksamhet får en välbehövlig förstärkning.

14.9.1 Gränsöverskridande samarbete för att främja språk och kultur.

Tornedalsteatern välkomnar kommissionens förslag som faller väl in i teaterns målsättning att samverka med nordiska scenkonstproducenter. 2022 producerade teatern föreställningen Pohjonen, Davvi, Nord i samarbete med Kvääniteatteri i Nordnorge och Piste kollektiivi i Finska Lappland. Ett femtontal professionella scenkonstnärer med bas i Nordkalotten. skapade en berättade inspirerad av vår gemensamma historia. Föreställningen med både samiska och kvänska scenkonstnärer blev en stor konstnärlig succé och knöt nya band mellan länderna och folken. Med stärkt finansiering kan Tornedalsteatern bli en viktig mötesplats för minoriteter och urfolk på Nordkalotten.

Scenkonsten som ett viktigt verktyg i en försoningsprocess

Vår uppfattning är att scenkonst i olika bemärkelser kan vara ett viktigt verktyg i en försoningsprocess. Det stöds väl av olika skrivningar och förslag i kommissionens slutbetänkande. Teater och inte minst musik öppnar ofta upp känslor och tankar kring den konstnärliga upplevelsen. Tankar och känslor som kan delas med andra eller bara finnas i ens eget inre, i en bearbetningsprocess. Inför verksamhetsåret 2025 planeras två olika produktioner som vi tror kommer att tas mycket väl emot av vår publik:

Den ena föreställningen bygger delvis på de intervjuer som slutbetänkandet "Vår sanning och vår verklighet" presenterar. Arbetsnamnet är *Ummikkos* som betyder "den som inte förstår meänkieli". Pjäsen har premiär hösten 2025 i ett samarbete med Riksteatern vilket borgar för att föreställningen kommer nå ut till många delar av Sverige. Tanken är att pjäsen ska innebära möjligheter för publiken att reflektera över vad minoriteten utsatts för över tid och vilka konsekvenser det har fått.

Den andra föreställningen ska spelas i Jukkasjärvi sommaren 2025, och är en stark berättelse om kväners och samers gemensamma historia. En viktig berättelse som belyser ett delvis bortglömt faktum. Denna produktion blir ett samarbete mellan ideella och professionella scenkonstnärer.

Båda dessa produktioner behöver i nuläget en ökad finansiering för att kunna uppnå den konstnärliga kvalitet som vi eftersträvar. Vi har en stark förhoppning om utökat anslag 2025 eftersom vår verksamhet står väl i paritet med många av kommissionens förslag.

Tornedalsteaterns verksamhetsplan i korthet

- Barn- och ungdomsverksamhet tillsammans med 5 kommuner i Norrbotten
- Sommarteater och olika mindre uppsättningar tillsammans med ideella skådespelare i de olika kommunerna.
- Professionella scenkonstproduktioner på turné i Norrbotten och Sverige, gärna i samarbete med svenska och nordiska scenkonstproducenter.

Vår vision är att Tornedalsteatern ska vara en självklar del av kulturlivet i Sverige och Nordkalotten genom tornedalsk identitet, kultur och språk.

Tornedalsteatern 2024-04-14

Lena Engqvist Forslund, styrelseordförande
Erling Fredriksson, teaterchef och konstnärlig ledare

TORNEDAL
TORNION
TEAT